

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Ківалов С.В.

*президент Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ

Забезпечення державою права кожного на професійну правничу допомогу, проголошене ст. 59 Конституції України, у системі конституційних прав і свобод людини набуває особливого значення. Ускладнення правовідносин, їх безперервний розвиток, трансформація національного законодавства під впливом глобалізації та суспільних потреб обумовлюють необхідність отримання фізичними та юридичними особами правової допомоги на професійній основі.

Наукові підходи у питаннях забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу ґрунтуються на тому, що взаємини людини і держави у сфері захисту прав і свобод людини, є найважливішою ознакою, яка характеризує природу тієї чи іншої цивілізації. Демократична та правова держава завжди визнає пріоритет прав людини, обмежуючи цими правами свої владні функції.

Конституція України визначає сферу відповідальності держави з гарантування кожного права на професійну правничу допомогу, покладаючи на державу обов'язки щодо забезпечення осіб правничою допомогою належного рівня. Ці обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання такої допомоги. Реальні гарантії реалізації ст. 59 Конституції України є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й підтвердженням дотримання взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. та ін.

Утверджуючи права людини, держава вільно обирає необхідні заходи, які підлягають застосуванню щодо їхнього ефективного захисту. При цьому правозахисні механізми повинні бути такими, що забезпечують реалізацію проголошених прав і свобод та виконання державою взятих на себе зобов'язань. Як зазначає М. В. Буроменський, з погляду позитивних

зобов'язань держава повинна не тільки мати законодавство, що найбільш повною мірою забезпечує дотримання конвенційних прав і свобод, а і вживати всіх необхідних заходів для того, щоб воно реально діяло, а не залишалося на папері, тобто права мають бути забезпечені не тільки *de jure*, а і *de facto* [1].

Пошук шляхів ефективної реалізації зобов'язань держави призвів до закріплення у Конституції України особливої ролі адвокатури у правозахисній сфері, виходячи з розуміння адвокатури як однієї з невід'ємних частин державного механізму відправлення правосуддя, життєво необхідної для належного функціонування судової влади. Зазначені конституційні зміни 2016 року відобразилися на розвитку процесуального законодавства щодо представництва осіб у судах.

Сучасний стан судово-правової реформи характеризується інтенсифікацією законодавчої діяльності, спрямованої на оновлення всіх сфер суспільного життя. Вибір концепції розвитку сфери надання правничої допомоги є надзвичайно важливим на цьому етапі реформування, адже він закладає фундамент взаємовідносин держави й громадянина у питаннях правозахисту, є індикатором довіри держави до діяльності адвокатури.

У Проекті Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» № 1013 від 29.08.2019 р., внесеного Президентом України В.О. Зеленським [2], пропонується скасувати виключне право адвокатів на представництво осіб у судах.

Розглянувши за конституційним зверненням Верховної Ради України вказаний проект на предмет відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку про відповідність законопроекту № 1013 положенням Основного закону (Висновок від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019) [3]. Зміст Висновку Конституційного Суду України та окремих думок суддів Конституційного Суду України, висловлених у цій справі, свідчать про різне концептуальне сприйняття ролі адвокатури у правозахисному механізмі держави та обов'язків держави щодо забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу. Більш того, можна вказати, що у 2016 році Конституційний Суд України схвально оцінив законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), не зазначаючи, що положення стосовно надання адвокатам виключного права здійснювати представництво іншої особи у суді свідчить про обмеження прав людини.

Концептуальний підхід, при якому не лише адвокати можуть надавати професійну правничу допомогу, але й інші правники можуть бути суб'єктами надання правової допомоги, повертає правничу спільноту до «інших фахівців у галузі права, які за законом мають права на надання правової допомоги», про яких зазначалось у Рішенні Конституційного Суду від 16.11.2000 р. [4]

та діяльність яких так і не набула практичного значення через нерозуміння суспільством, хто саме є такі фахівці.

Фахові знання, наявність юридичної освіти самі по собі не здатні зробити юриста належним представником іншої особи в суді через те, що, окрім вимоги професійності, належний рівень правничої допомоги потребує дотримання принципу незалежності особи, яка надає таку допомогу. Концепція розвитку правозахисної сфери повинна передбачати обов'язок держави встановити та забезпечити гарантії незалежності правника при здійсненні представництва.

На сучасному етапі розвитку держави такі гарантії діють виключно стосовно адвокатів. Як слушно підкреслив В.В. Городовенко в Окремій думці до Висновку Конституційного Суду України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, «незалежна та професійна діяльність адвоката підкріплюється низкою державних гарантій адвокатської діяльності (зокрема, визначеними законом механізмами доступу адвоката до професії, його дисциплінарної відповідальності, правом на адвокатський запит, адвокатською таємницею). Це обумовлює можливість надання адвокатурою вчасної, доступної, якісної та висококваліфікованої правничої допомоги з метою забезпечення ефективного захисту та відновлення прав і свобод людини і громадянина» [5].

Отже, незалежність адвокатури, яка гарантується частиною 2 статті 1312 Конституції України, та незалежність адвокатів при здійсненні адвокатської діяльності, яка визначається у законодавстві України, відповідає міжнародним стандартам у сфері організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності. Адвокатура як інститут надання правничої допомоги розвивається тільки у тих суспільствах, в яких права людини є загальновизнаною абсолютною цінністю, що й обумовлює законодавче визнання її місця у правозахисному механізмі.

Список використаної літератури:

1. Буроменский М. В. Обращение в Европейский суд по правам человека (практика Суда и особенности украинского законодательства) [/ М. В. Буроменский // Центр суддівських студій. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar9-2.htm> (дата звернення: 01.11.2019).

2. Проект Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)»: Внесений до Верховної Ради України Президентом України В.О.Зеленським 29 серпня 2019 року № 1013. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242 (дата звернення: 01.11.2019).

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України

(щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/4-v2019> (дата звернення: 01.11.2019).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. № 13- рп/2000. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00> (дата звернення: 01.11.2019).

5. Окрема думка судді Конституційного Суду України В.В.Городовенка стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_v_2019_1.pdf (дата звернення: 07.11.2019).

Фурса С.Я.

*завідувач кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор*

Фурса Є.І.

*професор кафедри міжнародного приватного,
цивільного та комерційного права Київського національного
торгівельного економічного університету, кандидат юридичних наук*

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТІВ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Сьогодні українські адвокати можуть позаздрити тим адвокатам, які здійснювали свою діяльність в межах слідчого цивільного процесу і в умовах принципу законності, оскільки перше положення покладало на суд відповідальність за процес розгляду справи і вони мали лише викласти позицію своєї сторони, а про обґрунтування свого рішення мав дбати суд, який його ухвалював.

Коли в цивільний процес України був імплементований принцип змагальності, то діяльність адвокатів значно ускладнилася. Тепер можна говорити своєму клієнту, що в усьому винен суд або мають місце недоліки